

tasavvur

tekirdag ilahiyat dergisi | tekirdag theology journal

e-ISSN: 2619-9130

tasavvur, Aralık/December 2019, c. 5, s. 2: 1367-1392

Belagatın Fasil ve Vasıl Konusuna Türkçe Kavramsal Çerçveden Bir Bakış:

Sıralı Bağlı Cümleler

A Look to the Subject of Wasl and Fasl in Balagha from the Turkish Conceptual Framework:
Coordinating Conjunction Clauses

Yakup KIZILKAYA

Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

Assistant Professor, Atatürk University

Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric

Erzurum, Turkey

yakup.kizilkaya@atauni.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7930-3300

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 11 Ekim / October 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 27 Aralık / December 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Kızilkaya, Yakup. "Belagatın Fasil ve Vasıl Konusuna Türkçe Kavramsal Çerçveden Bir Bakış: Sıralı Bağlı Cümleler". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019): 1367-1392.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | mailto: ilahiyatdergi@nku.edu.tr

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi / Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of
Theology, Tekirdağ, 59100 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Fasil ve vasil konusu, nahvin atif konusuyla da ilişkili olarak cümlelerin bağlanma hususunu ele alan belagatın me'ânî alanının önemli bir konusudur. Bu konuda, cümleler arasındaki anlam ilişkilerine dair bir takım kavramlar geliştirilmiş, cümlelerin bağlanmasıyla ilgili esaslar oluşturulmuştur. Bu konunun ele aldığı cümleler, aralarında sebep-sonuç, zıtlık, karşılaştırma vb. anlam ilişkileri bulunan cümleler değil, bu tür anlam ilişkileri dışında art arda gelen ve paragrafın oluşumuna katkı sunan cümlelerdir. Bu cümleler, bağlama dışında başka bir anlamı olmayan *vav* bağlacıyla veya bağlaçsız biçimde sıralanır. Bağlaçsız sıralanan cümleler arasında modern dönemde noktalama işaretleri kullanılmaktadır. Fasil ve vasil konusu kendi kavramları ve sistematigi içerisinde cümlelerin bağlanmasını ve bağlanma esaslarını açıklamaktadır. Ancak bu tür cümlelerin ve bunların bağlanma konusunun Türkçe dilbilgisindeki karşılığı tartışılmamıştır. Çalışmanın bir kısmında bu konunun Türkçe kavramsal karşılığı teorik olarak tartışılmakta ve sıralı bağlı cümleler olduğu tespiti yapılmaktadır. Çalışmanın diğer kısmında ise fasıl ve vasil konusunda ele alınan cümleler Türkçe dilbilgisi perspektifinden hareketle yeni bir bakışla sunulmaktadır. Sıralı bağlı cümlelerin noktalama işaretleriyle ilişkisi olduğundan fasıl ve vasil konusundaki cümlelerin bu işaretlerle olan ilişkisi de açıklığa kavuşturulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap dili ve belagatı, sıralı bağlı cümle, atif, bağlaç, fasıl ve vasil.

Abstract

The subject of fasl and wasl is an important part of the al-ma'ânî field of Balagha, which deals with the connecting styles of sentences in relation to the reference subject of nahw. On this subject, a group of concepts and the basis for the conjunction of sentences have been formed with regard to the meaning relations between sentences. The sentences addressed by this subject are not sentences that have cause-effect, contrast, comparison etc. relations between each other, but they are sentences which come consecutively and contribute to the formation of a paragraph. These sentences are ordered with the conjunction *vaw* which has no meaning but only functions as a conjunction, or without any conjunctions. In the modern period, punctuation marks are used be-

tween sentences that are ordered without any conjunctions. The subject of wasl and fasl explains the connection of sentences and the basis of conjunctions within its own concepts and systematic. However, the equivalents of such sentences and of the case of conjunction between these sentences in Turkish grammar have not been discussed. In a part of the study, Turkish conceptual equivalent of this subject is theoretically discussed and it is determined that they are coordinating conjunction clauses. In the other part of the study, the sentences mentioned in the fasl-wasl subject are addressed with a new perspective moving from the Turkish grammar. Since the coordinating conjunction clauses are related to punctuation marks, the relation between the sentences in the subject of fasl-wasl and these marks is elucidated.

Key Words: Arabic language and rhetoric, coordinating conjunction clause, reference, conjunction, fasl and wasl.

Giriş

Arap belagatının me'ânî alanının temel konularından biri, fasıl ve vasıl konusudur. Bu konuda, müstakil cümlelerin bağlanma meselesi incelenerek belirli esaslara bağlanmıştır. Vasıl edilen cümlelerin atıf edatlarından *vav* ile bağlanması, konunun nahivle güçlü bir bağının olduğunu ortaya koymaktadır. Fasıl edilen cümleler arasında ise *vav* bağlacı kullanılmamaktadır. Modern dönemde noktalama işaretlerinden virgöl ve noktalı virgölün bu cümleler arasında kullanıldığı ve bu cümleleri bağladığı da görülmektedir. Fasıl ve vasıl konusunda oluşan kavramlar, cümleler ve bu cümlelerin birbiriyle ilişkisinin niteliği ve türü, bu konunun bir bütün olarak anlaşılmasını sağlasa da bütün bunların Türkçedeki kavramsal karşılığını belirlemek, fasıl ve vasıl konusunun Türkçe dilbilgisi ve kavramları üzerinden daha anlaşılır olmasını sağlayabilir. Dolayısıyla çalışmada genel olarak bu konu Türkçe kavramsal karşılığı üzerinden değerlendirilecektir.

Fasıl ve vasıl konusundaki çoğu cümle türü, Türkçedeki *sıralı bağlı cümle* olarak adlandırılan¹ cümlelere denk düşen cümle yapılarıdır. Türkçede cümleler, yüklemine göre, isim ve fiil; anlamına göre olumlu, olumsuz ve soru; yüklemine göre kurallı ve devrik; yapısına göre de basit, birleşik,

¹ Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, 3. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 2016), 515.

bağlı ve sıralı gibi kısımlara ayrılmaktadır. Bununla birlikte dilcilerin konuyu ele alışına göre yapı bakımından cümlelerle ilgili farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Bağlı ve sıralı cümlelerin niteliği hususunda da farklı değerlendirmeler olduğu görülmektedir.² Bağlı ve sıralı cümleleri birleşik cümleler içerisinde kabul edenler olduğu gibi bu tür cümlelerin kendilerine özgü yüklemeleri olması sebebiyle bunları, müstakil bir cümle türü olarak değerlendirenler de vardır.³ Dolayısıyla bu cümlelerin sadece anlamca ortak olmaları sebebiyle birleşik cümle içerisinde sayılmamaları gerektiği hususu kabul görmüştür.⁴ Nitekim bu cümlelerin yapısına göre cümleler başlığı altında bağlı ve sıralı cümleler olmak üzere iki ayrı başlıkta incelendiği görülmektedir.⁵ Bu ayrım-daki ölçüt, cümleler arasında noktalama işareti veya bağlaçtan birinin kullanımudur. Aralarında noktalama işaretlerinin kullanıldığı cümleler sıralı, bağlaçların kullanıldığı cümleler ise bağlı cümle kabul edilmiştir.⁶ Bir takım dilciler de bağlı cümleleri “Aralarındaki biçim ve anlam ilişkileri sebebiyle bağlanan (sıralanan) cümleler” şeklinde tanımlamaktadır.⁷ Bu tanım sahiplerine göre cümleler; bağlaç, virgül veya noktalı virgülle birbirine bağlanabilir. Dolayısıyla bu tanımlamada bağlı ve sıralı cümleler birbirinden ayrı değerlendirilmemektedir. Bu konuda benzer bir yaklaşım da sıralı cümlelerin, bağlı cümlelerin bir çeşidi olduğu şeklindedir. Buna göre bağlı cümleler *sıralı bağlı* ve *açıklamalı bağlı* olarak iki kısımda incelenmektedir.⁸ Neticede bağlı veya sıralı cümlelerin aslında birbiriyle anlamsal ilişkileri olan cümleler olduğu, dolayısıyla bunlar arasında ayrıma gerek olmadığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada da cümleler bu kabul üzerinden ele alınmış olup fasıl ve vasıl mevzusundaki cümleler, sıralı bağlı cümleler olarak değerlendirilmiştir. Modern dönem Arapça dilbilgisinde

² Bu konuyla ilgili değerlendirmeler için bk. H. İbrahim Delice, “Yapı Açısından Cümle Sorunu” *Turkish Studies* 7/3 (Summer 2012): 874; Leyla Karahan, “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, *Türk Dili* 505 (1994): 19-23.

³ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1974), 554-561; Tahir Neşat Gencan, *Dilbilgisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1979), 121-124; Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi* (Ankara: Engin Yayınevi, 2015), 352-354.

⁴ Delice, “Yapı Açısından Cümle Sorunu”, 874.

⁵ M. Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, 2. Baskı (Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2014), 85-90; Necati Demir, *Türkçe Cümle Bilgisi* (Ankara: Altınordu Yayınları, 2019), 77-80.

⁶ Recep Toparlı vdğr., *Türk Dili* (Sivas: Seyran Yayınları, ts.), 121-123.

⁷ Feyza Hepçilingirler, *Türkçe Dilbilgisi*. 10. Baskı (İstanbul: Pasifik Ofset, 2018), 372.

⁸ Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, 515, 516.

الجملة المزدوجة veya الجملة المتعددة olarak isimlendirilen cümle türleri de Türkçedeki sıralı bağlı cümleye denk düşebilir.⁹

Me'âninin fasıl ve vasıl konusu, cümleleri anlamları bakımından incelediğinden belirli cümle türlerini esas alan bir konudur. Dolayısıyla sıralı bağlı cümle olarak değerlendirilebilecek cümle türlerinin belirlenmesi ve bu tür cümlelerin diğerlerinden farkının ortaya konulabilmesi için cümlelerin bağlanma hususuyla ilgili olarak nahivdeki bilgilere de müracaat edilmelidir. Zira fasıl ve vasıl konusu aynı zamanda nahivle de ilgili bir sahayı oluşturmaktadır.¹⁰ Sıralı bağlı cümlelerin aralarında bağlaç kullanılan türlerine nahivde atf edatları başlığı altında değinildiği görülmektedir. Bu konuda cümlelerin bağlanma şekillerine de yer verilmekle birlikte atf mevzusu daha çok müfred lafızlar üzerinden izah edilmektedir. Zira atfetmede sonraki unsur öncekinin hükmüne dahil etme söz konusudur. Bu da en bariz şekilde müfredin sonunda irap alameti olarak ortaya çıkmaktadır.¹¹ Bu sebeple nahivde cümlelerin bağlanma mevzusuna ayrıntısıyla girilmemiştir. Diğer taraftan nahivde, aralarında atf ilişkisi bulunmayan ancak birbirine anlamca bağlı cümleler bir konu olarak kendisine yer bulamamış bu konu belagatın fasıl ve vasıl başlığına havale edilmiştir. Ancak burada da cümleler daha çok anlamsal ilişkileriyle ele alındığından yapısal bağlanma şekilleri ikinci planda kalmıştır. Dolayısıyla bu iki alanın verilerinin bağlı ve sıralı cümleler noktasında birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Me'âninin fasıl ve vasıl konusunda cümlelerin birbirine atfı, mutlak cem' için kullanılan *vav* bağlacı bağlamında ele alınır. Bu çalışmada cümlelerin bağlanma ve sıralanma mevzusu bu edat üzerinden ele alınacaktır. Bu edat dışında cümleler arasında neden-sonuç, parça bütün, denkleştirme vb. ilişki kuran bağlaçlarla da cümleler bağlanabilmektedir.¹² Ancak bu çalışmanın kapsamı cümlelerin sıradan bağlanma ve ayrılma şekil-

⁹ Muhammed İbrahim Abâde, *el-Cumletu'l-Arabiyye mukevvenâtuhâ envâuhâ tahlîlühâ* (Kahire: Mektebetu'l-edeb, 2001), 137; 'Âdil b. Ahmed b. Sâlim Bâna'me, *Binâu'l-cumle 'inde Mustafa Sâdik er-Râfi'î min hilâli kitâbihi Evrâki'l-vurd*, 2 Cilt (Câmi'atu ummi'l-kurâ, Yüksek Lisans Tezi, 2000), 1: 41.

¹⁰ Rıfat Resul Sevinç, "Belâğatta Fasıl-Vasılın Genel Kuralları ve "Vâv"ın Kullanımı" *Ekev Akademi Dergisi* 21/69 (Kış 2017): 53.

¹¹ Mehdî el-Mahzûmî, *fi'n-Nahvi'l-Arabî nakd ve tevcih*, 3. Baskı (Lübnan: Dâru'r-râidi'l-Arabî, 1986), 34.

¹² Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, 516.

lerini incelemekle sınırlandırılmış olup کن “fakat” بل “aksine” gibi cümleleri bağlama fonksiyonuyla birlikte özel anlam ifade eden bağlaçlarla meydana getirilen bağlanma ilişkilerine girilmeyecektir.

Günümüzde noktalama işaretlerinin, yazının önemli bir parçası haline geldiği göz önünde bulundurulduğunda cümlelerin bağlanma konusunun noktalama işaretleriyle ilgili bir husus olduğu da ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple nahiv ve belagatın verilerinden de yararlanılarak cümlelerin atıf edatı dışındaki bağlanma şekillerinin de incelenmesi gerekmektedir. Zira gramerde noktalama işaretlerinin cümleleri bağlama fonksiyonundan bahsedilmemekte bu konu atıf edatları üzerinden işlenmektedir. Noktalama işaretlerinin ayrıntısıyla ele alındığı imlâya dair eserlerde ise cümlelerin noktalama işaretleriyle bağlanma şekillerine yer verilmekle birlikte bu eserlerin telif gayesi sadece cümleleri işlemek olmadığından bu konuya her bir noktalama işareti başlığında noktalama işaretinin fonksiyonu bağlamında değinilmiştir. Bu bilgilerin de cümlelerin bağlanması noktasında değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim önceki cümleye herhangi bir bağlaçla bağlanmayan ve belagatta bedel, te’kid ve atf-ı beyân olarak ele alınan cümleler, yapısal olarak müstakil olsalar da anlamca öncesiyile ilişkilidir. Yazıda bu cümlelerin öncesinde kullanılan virgül veya noktalı virgül, bu cümleler arasındaki ilişkiyi göstermekle birlikte, bunların iki farklı cümle olduklarını ortaya koyarak anlama faaliyetine katkı sunmaktadır.

Belagatın fasıl ve fasıl konusuyla ilgili olarak belagat kitaplarında yer alan malumatın yanında konu müstakil çalışmalarla da incelenmiştir. Bu çalışmalardan bazıları Kur’ân-ı Kerîm’in bazı sureleri veya çeşitli eserlerde fasıl ve vasil konusunun ele alınması tarzındadır. Bir takım çalışmalar da konuyu müstakil çalışmalar olarak ele almış ve incelemişlerdir.¹³ Bu çalışmanın diğer

¹³ Konuyu zikredilen tarza ele alan birçok çalışma mevcut olup bazıları şunlardır: Esmâ Bilmuhtâr - Fatîma Şerâfet, *el-Fasl ve'l-vasl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm dirâse lisâniyye nassiyye sûretu's-Şu'arâ enmûzecen* (Câmi'atu Abdurrahmân Mîra, Yüksel Lisans Tezi, 2016); Târik Bulhasâyim, *Nizâmu'l-fasl ve'l-vasl beyn'e'l-belâga ve'n-nahv* (Câmi'atu'l-İhve Mentûri, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Karzan Mohammed Rasul, *Nahiv ve Belâgat İlimleri Açısından Fasl/Vasl Olguları ve Metnin Yorumlanmasındaki Etkileri* (en-Nevevî'nin Erbaîn'i Örneği) (Bingöl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017); Sevinç, “Belâgatta Fasil-Vasılın Genel Kuralları ve “Vâv”ın Kullanımı”, 53-88.

çalışmalardan farkı ise fasıl ve vasıl konusunu Türkçe kavramsal çerçeveden değerlendirmesidir. Ayrıca bu çalışmada belagatın fasıl ve vasıl mevzusunda yer alan cümle türleriyle birlikte nahiv ve imlâ alanındaki cümlelerin bağlanma biçimlerini içeren malumat bir arada değerlendirilerek Arapçada sıralı bağlı cümle türleri ve bunların bağlanma biçimleri incelenmiştir.

1. Cümlelerin Fasıl ve Vasıl Gerekçeleri

Birbiriyle anlam bağı olan ve birbirini izleyerek bir fikrin ortaya çıkmasını sağlayan cümleler bütünü dilbilimde *sözce* terimiyle karşılanmaktadır.¹⁴ Bu terim, belli bir fikri ifade etmek için bir araya getirilen cümlelerin anlamca birbirini tamamlayan bir bütün arz ettiklerini ifade etmektedir. Zira sözce, tek bir cümleden oluşabileceği gibi, aktarılmak istenen mesajı ifade edecek miktarda birden çok cümleyi de içerisinde barındırabilmektedir. Dolayısıyla cümleler, tam bir yargı ifade etseler de belli bir fikri ortaya koymaları için art arda sıralanmak veya bağlaçlar vasıtasıyla bağlanmak zorundadırlar. Zira sözdeki anlam ancak bu bağlantılarla ortaya çıkmaktadır. Cümleleri birbirine bağlamanın birçok sebebi olduğundan bağlaçlar da bağlanmanın niteliği ve işlevlerine göre; *sıralama*, *benzetme*, *açıklama*, *karşılaştırma*, *eşitleme*, *sebep-sonuç*, *zıtlık*, *üsteleme* gibi özellikleriyle sınıflandırılmaktadır.¹⁵ Fasıl ve vasıl konusunda incelenen cümlelerin bağlanma gerekçeleri ise zikredilen bu özelliklerden sadece sıralama ile ilgilidir. Dolayısıyla belagatın fasıl ve vasıl bahsinde ayrıntısıyla ele alınan cümlelerin bağlanma veya ayrılma gerekçeleri, konumuzla ilişkisi bağlamında kısaca şöyle özetlenebilir: Me'ânîde fasıl gerekçeleri olarak şu hususlar zikredilir: 1. Cümlelerin birinin diğerine tam bağlılığını ifade eden *كمال الاتصال* "kemâl-i ittisâl": Cümleler arasındaki ilişki te'kid-müekked, bedelmübdelunminh veya atf-ı beyân-metbu ilişkisine benzetilir. Nahivde aralarında güçlü ilişki olması sebebiyle bu müfred yapılar arasında bağlaç kullanılmadığından hareketle bu tarz cümleler arasında da edat kullanılmaz. 2. Cümlelerin yapısal veya anlamsal ayrılıklarını ifade eden *كمال الانقطاع* "kemâl-i inkitâ": Yapı veya anlam yönünden cümlelerden birinin haber, diğerin inşa

¹⁴ Berke Vardar v.dğr., *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Sevinç Basımevi, 1980), 133; Kamile İmer vdğr., *Dilbilim Sözlüğü* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011), 228.

¹⁵ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi* (Ankara: Akçağ Yay, 2010), 85, 87; Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 5. Baskı (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017), 948-955.

bildirmediği gibi. 3. İkinci cümlelerin önceki cümleden kaynaklanan zihindeki bir soruya cevap niteliğinde olduğunu ifade eden *شبه كمال الاتصال* “şibh-i kemâl-i ittisâl”: Soru cevap cümleleri arasında bağlaç kullanılmadığından bu cümleler arasında da bağlaç kullanılmaz. Fasil çoğu zaman aralarında güçlü anlamsal ilişkiler olan cümleler arasında yapılmaktadır. Güçlü anlam ilişkisine sahip cümleler arasında ayrıca bir bağlaça ihtiyaç olmayacağından bağlaç kullanılmamaktadır. Anlam ilişkisi bu derece güçlü olmayan cümleler ise vasledilmektedir. Bu cümleler arasında *vav* bağlacı kullanılmaktadır. Bu bağlacın bağladığı cümleler ortak irap özelliği gösteren, haber ve inşa açısından birlik gösteren ve *vav* kullanılmadığında yanlış anlaşılmaya sebep olabilecek cümlelerdir.¹⁶

2. Fasil ve Vasılda Vav (و) ve Virgülün Fonksiyonu

Nahivde yapıca bağımsız cümlelerin birbiriyle ilişkisi *atıf* konusunda işlenmektedir. Bu konu *atıf harfi* denilen edatlar üzerinden anlatılmaktadır. *Atfetme* adı verilen bu konuda, sadece cümlelerin atfı değil kelimelerin atfı da yer almaktadır. Atıf harfleri vasıtasıyla sonraki unsur, ilişkili olduğu önceki unsura bağlanarak her iki unsur irap değeri bakımından eşitlenmektedir. Atıf harfleri kaynaklarda; mutlak anlamda *cem'* ifade eden *الواو*, birliktelikle beraber atfedilenler arasında öncelik-sonralık ilişkisi kuran *الفاء*, atfedilenin belli bir süre sonra gerçekleştiğini ifade etmek için kullanılan *ثم*, atfedilenin öncekinin bir sonucu olduğunu belirten *حتى*, önce dile getirilenin iptalini ifade etmek için kullanılan ve *ıdrab harfi* olarak da isimlendirilen *بل*, manaları farklı iki unsur arasında kullanılan *لا* ve *لكن*, birkaç nesne arasında tercih imkanı sunmayı veya bir konudaki şüpheyi dile getirmek için kullanılan *أو* ve *أم* harfleri olarak zikredilmektedir.¹⁷

Arap dilinde atıf harfleri bağlaçların bütününe temsil etmemektedir. Bunlar dışında özellikle cümleleri bağlayan birçok bağlaç türü zikredilmektedir.¹⁸

¹⁶ Ebû Yakub Yusuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Ali es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, thk. Naim Zerzûr (Beirut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1987), 249-271; Ali el-Cârim - Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-vâdiha* (Lübnan: Müessetu'r-risâle, 2015), 392-398.

¹⁷ Ebû Muhammed Abdullah b. Cemâleddin b. Hişâm el-Ensârî, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ* (Lübnan: el-Mektebetü'l-asriyye, 2013), 337-343.

¹⁸ Na'ime Sa'diyye, "er-Rabt hurûfuhu ve me'ânihâ fi'l-ebniyeti'l-lugaviyye min manzûri'l-lisâniyyâti'l-hadîse" *Mecelletu 'ulûmi'l-luga ve âdâbuhâ* 7/8 (2015), 105-113.

Modern dönemde cümleleri bağlayan edatlar حروف الربط, أدوات الربط veya الروابط olarak adlandırılmakta olup atıf edatları dışında birçok bağlama görevi gören edat bu başlıklar altında ele alınmaktadır.¹⁹ Dolayısıyla cümleleri bağlamada atıf edatları dışında bağlaç görevi gören إذ “çünkü”, حيث “şöyle ki” gibi başka unsurlar da kullanılmaktadır. Bu gibi daha birçok edat cümleleri birbirine bağlamaktadır. Ancak bunlar, atıf edatlarıyla aynı grupta zikredilmemiştir. Bunun sebebi, bu edatların bağlama niteliklerinin olmaması değil, irap özelliği göstermemeleridir. Zira atıf konusunun nahivde yer alması irabın bir gereğidir. Şöyle ki: Kelimenin sonundaki irap değişikliğinin ortaya çıkması *asaleten* veya *tabilikle* meydana gelmektedir. Asaleten irab kelimenin bizatihi cümlede üstlendiği konumu sebebiyle sonunda meydana gelen değişimdir. Tabilikle irap ise başka bir ögeye tabi olma sebebiyle kelime sonundaki değişikliktir. Sıfat, bedel, te’kid, atf-ı beyân olan öğelerdeki irap değişikliği bu şekilde meydana gelmektedir. Bu değişikliği sağlayan söz dizim şekillerinden birisi de atıf edatlarıyla herhangi bir kelime veya cümlenin önceki kelime veya cümlenin hükmüne dahil edilmesidir. Bu atıf türüne sonraki unsurun öncesiyle aynı hükümde birleştiklerini ifade etmek için عطف النسق “nesak atfı” denilmiştir.²⁰ Dolayısıyla nahivde atıf edatları daha çok iraptaki fonksiyonları zaviyesinden ele alınmaktadır. Bazılarının kullanımında istisnalar olmakla birlikte genellikle atıf edatları kelime ve cümleleri birbirine bağlamaktadır.²¹ Bunlardan cümleleri bağlamada kullanılan en bariz ve yaygın edat olduğundan cümleleri bağlama hususu genellikle bu edat üzerinden ele alınmaktadır. Yaygın kullanım bakımından ikinci sırada ف edatı gelmektedir. Bu edat *vav*’dan farklı olarak ikinci cümlenin önceki cümledeki eylemin akabinde gerçekleştiğini bildirmektedir.²² Ancak bu çalışmanın konusu cümleler arasında

¹⁹ Firâs Muhammed Mustafa es-Selîti, “Eseru bernâmec talimî fi tahsîni istihdâmi edevâtî'r-rabti'l-murakkebe” *Mecelletu câmi'ati'l-Kudus li'l-ebhâs ve'd-dirâsâti't-terbeviyye ve'n-nefsiyye* 1/3 (2013), 90-91; Nûhu'l-evvel Cuneyd, “er-Ravâbit ve'l-ittisâgun nassî: Dirâse nassîyye li devri'r-ravâbit fi tahdidi temâsuki'n-nassî'l-Arabî nass sahafî nemûzecen” *el-Mu'temeru'd-devlî li'l-lugati'l-Arabîyye* (Dubai 2014), 9-11.

²⁰ Bahâuddîn Abdullah b. 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyye*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, 4 Cilt, (Kahire: Dâru Mısır, 1980), 224.

²¹ Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Mufassal fi 'ilmi'l-Arabîyye*, thk. Fahr Salih Kadâre (Amman: Daru Ammar, 2004), 307.

²² Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî, *Sırru sinâ'ati'l-i'râb*. 2 Cilt. Thk. Hasan Handâvî, Şam: Dâru'l-kalem, 1993., 251.

anlam ilişkilerini kuran edatlar ve bağlaçları bütünüyle incelemek değil cümleleri bağlayan *vav* bağlacı ile noktalama işaretlerinden virgül ve noktalı virgülün cümleleri sıralama ve bağlama özelliğini ele almaktadır.

Arap dilinde *vav'* in en bariz fonksiyonu kelime ve cümleleri birbirine bağlamak olmakla birlikte bazı kullanımlarında söz birimlerini birbirine bağlamadığı bilakis ayırdığı da görülmektedir. ﴿مَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ﴾ (يَعْمَهُونَ) "Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur. Allah onları azgınlıkları içinde bırakır, bocalayıp dururlar." (el-A'râf 7/186) ayet-i kerimesinde cümleler arasında yer alan *vav* sonraki cümleyi öncesine atfetmemekte, bilakis farklı bir cümle başladığını göstermektedir. Dolayısıyla her ne kadar *vav* en bariz fonksiyonu gözetilerek atıf harfi olarak tanımlansa da burada olduğu gibi her zaman sonraki cümleyi öncesine atfetmez, isti'nâf edatı da olur.²³ *Vav'* dan başka atıf harfi olarak adlandırılan بل، لكن، حتى، ثم، ف، de bu fonksiyonu üstlendiklerinde atıf harfi olmaktan çıkarak isti'nâf harfi olurlar.²⁴

Cümlelerin bağlanması veya sıralanması bağlaç vasıtasıyla olabildiği gibi bağlaç olmadan da gerçekleşmektedir.²⁵ Zira noktalama işaretlerinin yazıda daha işlevsel olarak kullanılmaya başlamasıyla belirli işaretlerin de cümleleri bağlama fonksiyonundan bahsedilir olmuştur. Aralarında bağlaç kullanılmayan cümleleri bağlamada virgül veya noktalı virgül tercih edilmekte olup virgül, noktalı virgülden daha yaygın kullanıma sahiptir. Virgülün Arapça ve Türkçedeki bütün kullanımları ise iki dilin kendine özgü yapıları gereği birbir örtüşmemektedir. Nitekim Arapçadaki *vav'* in bazı kullanımları da Türkçede virgülle karşılanmaktadır. Ancak *vav* kullanıldığı her dizilimde Türkçede virgüle denk düşmemektedir. Bu sebeple cümlelerin bağlanma şekillerinin ayrıntısına girmeden önce Arapça ve Türkçede virgülün kullanımına dair bazı farklılıklara işaret etmek gerekmektedir.

Bu farklılıklardan biri Arapçada paragraf içerisinde kullanılan çoğu virgülün Türkçedeki noktanın görevine denk düşmesidir. Şöyle ki: Arapçada pa-

²³ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 2: 397.

²⁴ Fethî Abdulfettah ed-Decnî, *el-Cumletu'n-nahviyye neşeten ve tatavvuran ve i'râben* (Kuveyt: Mektebetu'l-felâh, 1987), 101.

²⁵ Sa'diyye, "er-Rabî hurûfuhu ve me'ânihâ", 103.

ragraf içinde belirli bir anlamı elde etmek için bir araya getirilen cümleler arasında nokta kullanımı pek yaygın değildir. Nokta yerine virgül tercih edilmektedir. Virgülden sonraki yeni başlayan cümlelerin başında da genellikle *vav* bulunur. Çünkü Arap dili cümleler arasında *vav* kullanmaya yatkındır.²⁶ Bu fonksiyonuyla *vav*'ın bağlaç göreviyle cümlede yer almasından ziyade yeni başlayan cümlelerin habercisi olduğu söylenebilir. Dolayısıyla cümlelerin virgülle birlikte *vav* yardımıyla birbirinden ayrıldığı da söylenebilir. Bu yüzden Arapça cümle sonundaki virgülle birlikte *vav* kullanımı (...و،...) çoğu zaman Türkçede nokta ile karşılanmaktadır. Bu fonksiyonu üstlenen *vav*, *atıf harfi* olabileceği gibi *isti'nâf harfi* de (yapıca farklı bir cümle başladığını gösteren edat) olabilir.²⁷ Arapçada nokta ise daha çok paragraf sonunda kullanılmaktadır. Arapçadaki *vav*'ın cümleler arasındaki kullanımıyla ilgili olarak Arapçada *vav*'ın sıklıkla kullanıldığı bu sebeple Arapçanın لغة الوصل "vasıl dili" olarak nitelendirilebileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla Arapça bir metnin İngilizce gibi yabancı dile çevirisinde metindeki çoğu *vav*'ın çeviriye yansımadağı ifade edilmiştir. Buna mukabil İngilizceden Arapçaya çeviride ise asıl metinde yer almamakla birlikte birçok *vav*'ın Arapçanın üslup özelliklerinden dolayı çeviride kullanıldığına işaret edilmiştir.²⁸

Arapçadaki *vav* bağlacının bazı kullanımları Türkçedeki virgülün işleviyle örtüşmektedir. Bazı kullanımlarında da Türkçedeki *ve* bağlacıyla karşılanmaktadır. Esasında Türkçede de *ve* bağlacıyla bağlanan cümleler bağlamına göre *virgül* ile de bağlanabilmektedir. Bu husus biraz da yazar veya çevirmenin üslubuyla alakalıdır. Dolayısıyla sözün bağlamına göre cümleler arasında bağlaç veya noktalama işaretlerinden birisi tercih edilebilmektedir. Bazen de bu ikisi yerine nokta da tercih edilebilmektedir. Arap dilindeki en bariz bağlaç olan *vav* Osmanlıcada *ve* bağlacıyla ile karşılanmıştır. Ancak Türk dilinde özellikle cümleler arasında bu bağlacın çokça kullanımının sözün lefâfeti bozduğu dönemin dilcileri tarafından gündeme getirilmiş, çoğu *ve* yerine *vir-*

²⁶ İbrahim Enîs, *Min esrâri'l-'Arabîyye*, 3. Baskı (Kahire: Mektebetu'l-enclû el-Mısriyye, 1966), 310.

²⁷ Cemaleddin İbn Hişâm el-Ensârî, *Muğni'l-lebîb 'an kutubi'l-e'ârib*, thk. Mazin Mubarek - Muhammed Ali Hamdullah (Şam: Dâru'l-fikr, 1964), 2: 397; Hacı Mehmed Zihni, *el-Muntahab ve'l-muktadab* (İstanbul: Marifet Yayınları, 2014), 2: 375.

²⁸ Enîs, *Min esrâri'l-'Arabîyye*, 310.

gül kullanılması teklif edilmiştir. Muallim Naci'ye göre bunlardan birinin diğerine tercihinde gözetilecek husus, lafızdaki akıcılığın ve manadaki açıklığının kaybolmamasıdır.²⁹ Nitekim Türkçedeki nokta kullanımı da her zaman cümleleri anlam bakımından ayırmamaktadır. Türkçede de cümleler, tercih edilen üsluba göre bazen virgül bazen de bağlaçla bağlanabilmekte bazen de cümleler arasında nokta tercih edilebilmektedir.³⁰ Zira nokta cümlenin bittiğini gösterse de anlamca öncesiyle bağıni koparmamaktadır. Örneğin ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (Âl-i İmrân 3/200) ayet-i kerimesinin meallerinde cümleleri birbirine atfedilen *vav*; virgül, noktalı virgül veya nokta ile karşılanabilmiştir.³¹ Dolayısıyla Arapçada *vav* ile bağlanan bazı cümleler Türkçede *ve* bağlacıyla, bazıları virgülle karşılanabilir. Bazen de çeviride Türkçenin söz dizimi gereği bu cümleler arasına nokta tercih edilmektedir.

Me'âninin fasıl ve vasıl konusunda cümlelerin vasledilmesi mevzusunun tek edatı *vav* bağlacıdır. Bunun dışındaki atıf harfleriyle bağlanma biçimleri bu konuda ele alınmamaktadır. Nitekim vasıl cümlelerin *vav* bağlacıyla birbirine atfedilmesini, fasıl ise bu atfın terkedilmesini tanımlamak için kullanılan terimlerdir.³² Atıf adı verilen bu işlemin *vav* bağlacı üzerinden ele alınması, bu bağlacın diğerleri gibi özel anlamının olmamasına bağlanmaktadır. Zira bu edatın görevi sadece atfedilen iki cümleyi bağlamaktır. Diğerleri ise bağlamanın yanında başka anlamlar da taşımaktadır. Örneğin ف cümleleri bağlamakla birlikte takip, ثم aynı görevi görmekle birlikte tertip ve iki cümle arasında belli bir zaman aralığı bulunduğunu ifade etmektedir. Diğer edatlar da bağlamanın yanında buna benzer farklı anlamlar taşımaktadır. *vav* ise mutlak

²⁹ Muallim Naci, *Istilahât-ı Edebiyye* (İstanbul: A. Asaduryan Matbaası, 1307/1891), 274, 277.

³⁰ Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999), 387.

³¹ Ayet-i kerimenin mealinde cümleler arasında kullanılan farklı noktalama işaretleri için bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an-ı Kerim Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 75; Hasan Basri Çantay, *Ku'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (İstanbul: Y.y., 1984), 116; Ali Özek, v. dğr, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli* (Medine: Mushaf Basım Kurumu, rs), 75; Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli* (Ankara: Meteksan, ts.), 75.

³² Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 249; Fâdıl Hasan Abbâs, *el-Belağâ funûnuhâ ve efnânuhâ 'İlmu'l-me'ânî*, 4. Baskı (Ürdün: Dâru'l-furkân, 1997), 394; Zafer Akyüz, *Fadl Hasan Abbâs ve Belâgat İlmindeki Yeri* (Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019), 251.

manada cümleleri bağladığından bu edatın anlamsal özellikleri bağlam incelemesiyle ortaya çıkmaktadır.

3. Arapçanın Sıralı Bağlı Cümleleri

Cümlelerin bağlanması veya ayrılması Arapçada belagatın konusu olmuştur. Bu konu beyân, me'ânî ve bedî diye üç ana bölüme ayrılan belagatta sözün anlam tarafını inceleyen me'ânînin الفصل والوصل "bağlama ve ayırma" konusunda işlenmektedir. Me'ânîde fasıl (ayırma) cümleleri sadece birbiriyle anlam ilişkileri olmaması sebebiyle ayırmak değil, cümleler arasında atıf harfi olan *vav* edatını kullanmamaktır.³³ Ancak bir paragrafı oluşturan cümleler arasında *vav* kullanılmasa da bu cümleler anlamca bağlarını devam ettirebilirler. Nitekim aralarında bağlaç kullanılmayan bazı cümleler, bağlaç kullanılan cümlelerden daha kuvvetli ilişki gösterebilmektedir. Esasında bağlaç, cümleler arasında yabancı bir unsur olarak kabul edilmektedir. Güçlü ilişkisi olan cümleler arasında irtibatı saylayacak böyle bir unsura ihtiyaç kalmamakta ve cümleler fasletilmektedir. İlişki zayıflayınca bağlaç devreye girmekte ve cümleler vasledilmektedir. Bu sebeple fasıl, cümleleri birbirinden ayırmaktan ziyade onları ayırarak (aralarında *vav* kullanmayarak) bir araya getirmektir.³⁴ Dolayısıyla me'ânînin bu bölümünde konu edilen cümlelere Türkçe kavramsal çerçeveden bakıldığında bunların büyük kısmının sıralı bağlı cümlelere denk düştüğü söylenebilmektedir. Modern dönemde fasıl maddesinde ele alınan çoğu cümle türü arasında virgül veya noktalı virgül kullanılmaktadır. Bu işaretler, cümleleri birbirine anlamca bağlamakla birlikte onları yapıcı ayırma işlevi de görmektedir. Neticede fasıl ve vasıl konusunda yer alan ve bir konu bütünlüğünü oluşturacak tarzda art arda sıralanan cümle şekilleri *sıralı bağlı cümleleri* oluşturmakta ve cümleler sıra anlamlı bağlaç, virgül veya noktalı virgülle birbirine bağlanabilmektedir.³⁵ Dolayısıyla fasıl ve vasıl konusundaki cümleler Türkçedeki sıralı bağlı cümlelerin Arapçadaki türleri olarak şu başlıklar altında ele alınabilir:

³³ Ali Bulut, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî*, 6. Baskı (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017), 155.

³⁴ M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri* (Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2015), 107, 110.

³⁵ Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, 516.

3.1. Bağlaçla Bağlanan Sıralı Bağlı Cümleler

Arapçada bağlaçla bağlanan sıralı bağlı cümle vasıl ve fasıl konusunun vasıl başlığı altında sıralanan cümlelerdir. Bu cümleler atf edatlarından sadece bağlacıyla sıralanır ve bağlanır. Bu bağlaçla sıralanan cümleler üç maddede özetlenebilir: 1. İrabdan mahalli olan bir cümleye onu takip eden cümlenin atfı: خالد يدرس ويجتهد “Halid öğrenim görüyor ve çalışıyor” gibi. 2. İraptan mahalli olmamakla birlikte anlamca birlik gösteren inşâi veya haberî cümlelerin birbirine atfı: (إِنَّ الْأُبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ) “İyiler muhakkak cennette, kötüler de cehennemdedirler.” (el-İnfitar 82/14) ayet-i kerimesindeki gibi. 3. Fasil yapıldığında kastedilen anlamın kaybolması durumunda yapılan atf: Örneğin “Benden bir isteğiniz var mı?” diye soran birine لا وبارك الله فيك “Hayır, Allah bereketini artırsın” denilmesi gerekirken *vav* kullanmadan لا بارك الله فيك denilmesi tam tersi bir anlam doğuracağından atf harfi kullanımı zorunludur.³⁶

Bu tür cümleler matuf cümle olarak isimlendirilmekte ve *vav* bağlacıyla öncesine atfedilmektedir. العطف *atf* adı verilen bu işlemle gramatik bir unsur irabı bakımından diğer bir unsurun hükmüne dahil etme söz konusudur. Atf-la tabilikte atfedilene *matuf*, kendisine atf yapılan da *matufun aleyh* denilmektedir. Kelimeler birbirine atfedildiği gibi, cümleler de birbirine atfedilebilmektedir. Cümleler, irabdan mahalli olan başka bir cümleye atfedilebildiği gibi mahalli olmayan bir cümleye de atfedilebilir. Dolayısıyla matuf cümleler, hem iraptan mahalli olan hem de iraptan mahalli olmayan cümleler arasında yerini alabilmektedir. Buna göre örneğin “O, emreder ve yasaklar” cümlesinde هو يأمر وينهى cümlesi, öncesindeki haber konumunda bulunan يأمر cümlesine atfedildiğinden merfu olarak iraptan mahalli olur. Öte yandan وأخوك وقدم خالد “Kardeşin yola çıktı, Halit geldi” ifadesinde وأخوك cümlesinin iraptan mahalli yoktur. Zira iraptan mahalli olmayan ibtida cümlesine atfedilmiştir.³⁷ Ancak konu cümlelerin sıralanma ve bağlanma özellikleri noktasından değerlendirildiğinde iraptan mahalli olsun veya olmasın birbiri ardınca sıralanan cümle-

³⁶ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 249-271; Cârîm - Emîn, *el-Belâgatu'l-vâdiha*, 392-398; Yusuf Akçakoca, *Arap Dili Sözdiziminin Anlanbilim Boyutu -Cümle Öğeleri, Kurgusu ve Anlam-* (Kayseri: Kimlik Yay., 2019), 333.

³⁷ Fâdîl Salih es-Sâmerrâî, *el-Cumletu'l-Arabiyye te'lîfuhâ ve aksâmuhâ* (Ürdün: Dâru'l-fikr, 2007), 195, 200.

ler yapısına göre sıralı bağlı cümleleri oluşturmaktadır. Öznelerinin aynı olması bakımından yukarıdaki ilk örnek bağımlı sıralı cümleye ikincisi de bağımsız sıralı cümleye örnek oluşturabilir.

3.2. Noktalama İşaretleriyle Bağlanan Sıralı Bağlı Cümleler

Fasıl ve vasıl konusundaki fasıl yapılan cümlelerin çoğunluğu Türkçedeki sıralı bağlı cümlelerin noktalama işaretleriyle bağlanan türlerine karşılık gelmektedir. Cümlelerin fasledilmesi aralarındaki anlamsal ilişkiler sebebiyledir. Bu ilişkiler cümleler arasında tam bir anlam birliğini ifade eden *kemâl-i ittisâl*, cümleler arasında güçlü bir bağ bulunduğunu ifade eden *şibh-i kemâl-i ittisâl*, cümleler arasındaki tam ayrılığı ifade eden *kemâl-i inkita'*, birbirine atfı yapılabilecek iki cümle arasında üçüncü bir cümle girmesi sebebiyle fasıl yapılmasını ifade eden *şibh-i kemâl-i inkita'* ve ilişkili olmalarına rağmen bir engel dolayısıyla fasıl yapılmasını ifade eden *et-tavassut beyne'l-kemâleyn* olarak isimlendirilmiştir.³⁸ Aralarında *şibh-i kemâl-i inkita'*, *et-tavassut beyne'l-kemâleyn* ilişkisi kurulan cümlelerle bazı *kemâl-i inkita'* özelliği gösteren cümleler yapısal açıdan bedel, tekid, atfı beyan, isti'nâf gibi bir cümle türü değildirlir. Dolayısıyla fasıl konusunun bu cümleleri sıralı bağlı cümle olarak değerlendirilmemiştir. Esasında bu cümleler fasıl konusunun çok az bir kısmını işgal etmektedirler. Aralarında *kemâl-i ittisâl* ve *şibh-i kemâl-i ittisâl* ilişkisi bulunan cümleler ise sıralı bağlı cümleler olarak değerlendirilebilir. Fasıl konusunda önceki cümleyle aralarında *kemâl-i ittisâl* bulunan cümleler bedel, atf-ı beyân, te'kid cümleleri olarak belirlenmiştir. *Şibh-i kemâl-i ittisâl* ilişkisi olan cümleler ise *isti'nâfî beyânî* olarak adlandırılan cümlelerdir.³⁹

Fasıl konusundaki cümlelerden olan bedel cümleleri önceki cümleyi daha açık hale getiren cümlelerdir. Önceki cümle bir nevi bedele geçiş cümlesi olup asıl kastedilen bedel cümlesidir. Örneğin *اجتهدت كثيرا، ائتممت واجب النحو* "Çok çalıştım, nahiv ödevini tamamladım" cümlesindeki ikinci cümle olan *اجب ائتممت واجب النحو* cümlesi, ilk cümleyi netleştirmektedir. *...وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا، يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ* "Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar. Kıyamet gününün azabı kat kat artırılır ve horlanmış olarak orada ebedi kalır. (el-Furkân

³⁸ Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâga fi'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedi'* (Beyrut: el-Mektebetu'l-'asriyye, 1999), 183.

³⁹ Bulut, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedi'*, 156-158.

25/68, 69) ayet-i kerimelerinde de بُضَاعَفٌ, önceki يَلْقُ den bedel olarak kabul edilmektedir.⁴⁰ İkinci cümle önceki cümledeki bir kapalılığı gidermek için getirilmektedir. Nitekim ikinci cümle, öncekinden daha açık olup, bazı kullanımlarda önceki cümlelerin neticesi hükmünde kabul edilmektedir.⁴¹ Bu cümleler birbirinden çok farklı anlam içermediklerinden aralarında bağlaç kullanmaya gerek kalmamaktadır. Çünkü bağlaç nitelikleri farklı unsurları bir araya getirmek için kullanılmaktadır. Cümlelerin birbiriyle anlamca bu derecede ayrılmaz ilişki gösterdiği cümleler arasında bağlaç kullanmaya gerek görülmemektedir. Bu tür cümleler arasındaki ilişki sıfat-mevsuf ilişkisine benzetilmektedir. Nitekim sıfat-mevsuf arasında bağlaçsız kurulan ilişki, cümleler arasında da aynı şekilde kurulabilmektedir.⁴² Aralarında bağlaç kullanılmayan bu cümleler arasındaki anlamsal bağın kuvveti, bağlaç yardımıyla bağlanan çoğu cümlede bulunmamaktadır. Bu tür cümlelerden önce noktalı virgül de tercih edilebilmekle birlikte genellikle virgül kullanılmaktadır.⁴³

Fasil konusunda atf-ı beyân olarak adlandırılan cümleler, anlamca bedel cümlelerine yakındırlar. Bu cümlelerle bağlı olduğu diğer cümle arasında *vav* bağlacı kullanılmamaktadır. Zira bu cümleler de önceki cümleyle kuvvetli bağ kurduğundan aralarında bağlaç kullanmaya gerek duyulmamaktadır. Anlamca bedel cümlelerine çok yakın olan atf-ı beyânın bedelden farkı, vurgunun ilk cümlede olması, sonraki cümlelerin ise açıklayıcı cümle pozisyonunda kalmasıdır. Bedelde ise vurgu sonraki cümlede. Dolayısıyla bu cümlelerden hangisinin bedel, hangisinin atf-ı beyân olduğu cümlelerin anlamından ortaya çıkmaktadır. (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ، اِنْ هُوَ اِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ) “O, nefis arzusu ile konuşmaz. O ancak kendisine bildirilen bir vahiydir.” (en-Necm 53/3, 4) ayet-i kerimelerinde vurgunun ilk ayet-i kerimede olduğundan hareketle ikinci ayet-i kerimenin atf-ı beyân olduğu belirtilmiştir.⁴⁴ Bedel veya atf-ı beyân olan cümlelerin müfred bir unsur veya cümlelerin bedeli veya atf-ı beyânı olmaları, bunların

⁴⁰ Muhyiddin Derviş, *İ'râbu'l-Kur'ân ve beyânüh*, 10 Cilt (Beirut: Dâru'l-irşâd, 1992), 7: 46.

⁴¹ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'ulûm*, 250.

⁴² Abbâs, *el-Belağa funûnuhâ ve efnânuhâ*, 404; Abdulfettah Lâşin, *et-Terâkibu'n-nahviyye mine'l-vicheti'l-belâğiyye 'inde Abdulkahir* (Suudi Arabistan: Dâru'l-merîn, 1980), 130.

⁴³ Abdulfettah Ahmed Hamûz, *Fennu't-terkîm fi'l-Arabiyye usûluh ve 'alâmâtuh* (Ürdün: Dâru 'Ammâr, 1991), 34; Fethî Ramazân el-Karâdî, “Âlâmatu't-terkîm bahs fi eşkâlihâ ve mevâdî'â” *Fikr ve ibdâ'* 69 (Temmuz 2012): 430.

⁴⁴ Abbâs, *el-Belağa funûnuhâ ve efnânuhâ*, 413.

sıralı bağlı cümle olup olmadıklarını belirlemektedir. Müfredin bedeli veya atf-1 beyânı olan cümleler müfredde tabi olduğundan bazı dilcilere göre sıfat cümleleri gibi cümlenin bir ögesi olarak değerlendirilir.⁴⁵ Cümlenin bedeli veya atf-1 beyânı niteliğindeki cümleler ise önceki cümlenin bir ögesi olmadıklarından sıralı bağlı cümleler kapsamında değerlendirilmelidir.

Aralarında sıra anlamlı bağlaç kullanılmadan sıralanan cümlelerden bazıları fasıl konusunda te'kid cümleleri olarak adlandırılmaktadır. Bu cümleler önceki cümlenin anlamını kuvvetlendirmek için, öncesindeki ifadenin pekiştirilmesi tarzındadır. Cümlelerin içerikleri aynı konudan bahsettiğinden ikinci cümle te'kid sayılır. ﴿...وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ﴾ "...Haşa! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir' dediler. (Yûsuf 12/31) ayet-i kerimesindeki ﴿إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ﴾ cümlesi, önceki cümleyi te'kid etmektedir.⁴⁶ Ancak buradaki tekitle nahivdeki cümlenin te'kidi kastedilmemektedir. Zira nahivde cümle ancak lafzı tekrarlanarak te'kid edilmektedir. Burada ikinci cümlenin anlamca öncekini pekiştirmesinden bahsedilmektedir. Buradaki tek'idle her ne kadar nahivdeki te'kid kastedilmese de cümlelerin bağlanma mantığı nahivdeki te'kid-müekked ilişkisi üzerine bina edilmektedir. Nitekim kullanılan terminoloji de nahve ait terminolojidir. Ayrıca ikinci cümle nahivdeki te'kide benzetilmektedir. Dolayısıyla nahivde te'kid-müekked arasında çok güçlü ilişki olup te'kidin görevi, müekked çeşitli yönlerden pekiştirmek olduğu gibi bu cümleler de önceki cümleyle ayrılmaz bir görüntü vermekte ve onu pekiştirmektedir. Aralarında bağlaç kullanılmayan te'kid cümleleri önceki cümleyle noktalı virgülle bağlanmaktadır.⁴⁷

Diğer bir sıralı bağlı cümle türü fasıl maddesinde ele alınan mahzuf bir sorunun cevabı olarak gelen isti'naif cümleleridir. الإستئناف البياني "isti'nâfi beyânî" olarak isimlendirilmektedir.⁴⁸ Bu cümleler de sıralı bağlı cümlelerden sayılabilir. ﴿وَمَا أُبْرِئُ نَفْسِي إِنْ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ...﴾ "Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü nefis aşırı derecede kötülüğü emreder." (Yûsuf 12/53) ayet-i kerimesinde إِنَّ

⁴⁵ Celaluddin Abdurrahman Ebû Bekr es-Suyûtî, *Hem'u'l-hevâmi' fi şerhi cem'i'l-cevâmi'*, thk. Ahmed Şemsuddin, 3 Cilt (Lübnan: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 1998), 2: 258.

⁴⁶ Abbâs, *el-Belağa funûnuhâ ve efnânuhâ*, 410.

⁴⁷ Ahmed Zeki, *et-Terkîm ve 'alâmâtuhu fi'l-luğati'l-Arabiyye* (Kâhire: Kelimât li't-terceme ve'neşr, 2013), 17.

⁴⁸ Kabâve, *Î'râbu'l-cümel ve eşbâhu'l-cümel*, 39.

﴿النَّفْسَ لَأَمَارَةٌ بالسُّوءِ﴾ cümlesi, mahzup olan “Niçin nefsinizi temize çıkarmazsınız?” sorunun cevabı gibidir.⁴⁹ İsti'nâfi beyâniyye, isti'nâfiyye cümlelerinin bir türüdür. Bunun dışında isti'nâfiye cümleleri de vardır. Nahivde yer alan şekliyle bu cümleler kendinden önceki cümleyle irap bakımından ortaklık göstermeyen ancak paragrafı oluşturan diğer cümlelerle anlam bağını sürdüren cümlelerdir. Dolayısıyla isti'nâfiye cümleleri öncesine atfedilmemektedir. مات فلان، رحم الله “Falanca öldü, Allah rahmet etsin” gibi.⁵⁰ Nitekim bir paragrafı oluşturan cümlelerden bir kısmı müste'nefe, bir kısmı da matuf cümle olabilir. Her biri anlamca ötekini bütünleyerek paragraftaki fikrin tamamlanmasını sağladıklarından anlamca ortaklık gösteren cümlelerdir. Dolayısıyla cümlelerin isti'nâfi olması, sıralı bağlı cümle olarak değerlendirilmesine engel değildir. İsti'nâfiye cümleleri arasında virgül kullanımı, iki cümlenin anlamca bağlı olduğunu göstermektedir. Ancak Türkçede bu tür cümleler arasında nokta da kullanılabilir. Zira Türkçede paragraf içinde kullanılan nokta, cümlelerinin yapı bakımından tamamlandığını göstermekte onları anlam yönünden ayırmamaktadır. Cümleler arasındaki anlam ilişkisinin devam etmesine engel değildir. Nitekim anlam, soyut olup zihinsel faaliyetle anlaşılır. Noktalama işaretleri ise anlamın ortaya çıkmasına yardım eden göstergelerdir. Dil birimleri arasındaki bağlantılar ise bunların da yardımıyla okuyucunun zihninde kurulmaktadır.

İstinâfi cümleler bağlaç olmadan noktalama işaretleriyle birbirine bağlanan sıralı bağlı cümleler olduğu gibi çoğu zaman atif işlevinden sıyrılarak isti'nâf anlamı kazanan bağlaçlarla da bağlanabilirler. ﴿فَلَا يَحْزُنُّكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا﴾ “Artık onların sözü seni üzmesin. Çünkü biz onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da biliyoruz.” (Yâsîn 36/76) ayet-i kerimesindeki ikinci cümle öncesine bağlaç olmadan bağlanmamış isti'nâfi bir cümledir. ﴿...فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ...﴾ “...Allah'ın başlangıçta yaratmayı nasıl yaptığına bakın. Sonra Allah (aynı şekilde) sonraki yaratmayı da yapacaktır. (Kıyametten sonra her şeyi tekrar yaratacaktır)...” (el-Ankebût 29/20) ayet-i kerimesindeki isti'nâfi cümle ise asıl görevleri atfetmek olan ثُمَّ edatıyla başlamıştır. Ancak edat, ayet-i kerimedeki cümleleri atfetmediğinden atif değil, isti'nâf harfi olarak isimlendirilmektedir.⁵¹ Dolayısıyla bu konumda kulla-

⁴⁹ Abbâs, *el-Belağa funûnuhâ ve efnânuhâ*, 413.

⁵⁰ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 2: 427.

⁵¹ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 2: 429.

iyilik yap; ona bin dinar ver” örneğinde ikinci cümle öncekine açıklık getirdiğinden tefsiriyye cümlesi olarak adlandırılmıştır.⁵⁸ Bu cümlelerden önce *أي* ve *أن* tefsir harfleri bulunabilir.⁵⁹ Dolayısıyla bu cümlelerin tefsir edatıyla gelen biçimleri açıklamalı bağlı cümlelerden kabul edilebilir. Bu cümleler arasında tefsir harfi bir bağlaç görevi gördüğünden ayrıca noktalama işareti kullanmaya gerek kalmamaktadır. Tefsir harfi olmadan kullanıldıklarında noktalı virgülle öncesine bağlanmaktadır.⁶⁰ Bu cümleler de sıralı bağlı cümlelerden sayılabilirler. Diğer taraftan iştiğal bahsindeki cümleleri de tefsiriye kabul edenler vardır. *زيداً، نصحته* “Zeyd, Ona nasihat ettim” gibi. Bu yapıda cümle başındaki önceki ismin öncesinde mahzûf bir fiil olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla isim fiille birlikte bir cümle olmakta sonraki cümle ise fiili mahzûf olan bu cümleyi açıklayan tefsiriyye cümlesi olmaktadır. Bu örnekte *نصحته* cümlesi böyledir.⁶¹ Bu tür cümleler arasında virgül kullanılabilir.

Sonuç

Cümleler müstakil olarak belirli bir anlam taşıyıcılar da bazen bir fikrin ifade edilmesinde tek cümle yeterli olmamakta birden çok cümlelerin art arda sıralanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Cümleler arasındaki bu sıralanma bağlaç vasıtasıyla sağlanabildiği gibi bağlaç olmadan noktalama işaretleriyle de sağlanabilmektedir. Türkçede cümlelerin belirli bir anlamı sağlamak için bir araya gelmesiyle oluşan yapıya bağlı veya sıralı cümle adı verilmektedir. Genellikle birbirine bağlaç vasıtasıyla bağlanan cümleler, bağlı; bağlaç olmaksızın art arda sıralanan cümleler de sıralı cümle olarak adlandırılmaktadır. Öte yandan bu cümleleri birbirinden ayırmayan, dolayısıyla her ikisini bağlı cümle başlığı altında inceleyenler de vardır. Bu görüşten hareketle bu çalışmada da sıralı cümleler bağlı cümleden ayrılmamış ve bu çalışmada incelenen cümleler, sıralı bağlı cümleler olarak değerlendirilmiştir.

Arap dilinde sıralı bağlı olarak değerlendirilebilecek cümleler nahvin atf konusunda değinilmekle birlikte konunun ayrıntıları Belagatın bir kolu olan

⁵⁸ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb*, 2: 446, 448.

⁵⁹ Muvaffakuddin Ebu'l-bekâ Ya'îş b. Ali b. Ya'îş el-Mevsilî, *Şerhu'l-Mufasssal*, thk. Emîl Bedî' Yakub, 6 Cilt (Lübnan: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 2001), 5: 82; İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufasssal*, 5: 83.

⁶⁰ Ahmed Zekî, *et-Terkîm ve 'alâmâtuhu fi'l-luğati'l-Arabiyye* (Kâhire: Kelimât li't-terceme ve'neşr, 2013), 17.

⁶¹ Decnî, *el-Cumletu'n-nahviyye*, 120.

me'ânide incelenmektedir. Me'âninin, fasıl ve vasıl başlığında ele alınan cümlelerin büyük kısmının sıralı bağlı cümle şekilleri olduğu görülmektedir. Fasıl ve vasıl konusunda ele alınışı itibariyle sıralı bağlı cümlelerin şu özellikleri taşıdığı görülmüştür: Yapı ve anlamsal olarak ortak bir noktada buluşan cümleler *vav* bağlacı vasıtasıyla bağlanmakta dolayısıyla vasledilmektedir. Pekleştirme, açıklama gibi maksatlarla bir araya getirilen cümleler ise aynı cümlenin ikinci kez dile getirilişi gibi olduğundan bunlar arasında bağlaç kullanılmakta ve bu cümleler fasledilmektedir. Zira bu cümlelerden her biri diğeriyle benzer öz ve içeriğe sahiptir. Bağlaç ise çoğunlukla birbirinden ayrı olduğu izlenimi veren cümleler arasında kullanılmaktadır. Fasıl konusundaki cümleler arasında bağlaç kullanımı ise cümlenin, kendisi mesabesindeki diğer bir cümleye bağlanması sayılacağından gereksiz kalmaktadır. Modern dönemde aralarında bağlaç kullanılmayan bu tür cümleler noktalama işaretleriyle bağlanmaktadır. Dolayısıyla dilbilgisi eserlerinde müstakil bir konu olarak yer almayan noktalama işaretleri de cümleleri bağlama fonksiyonları noktasında incelenmiş, noktalama işaretlerinin de cümleleri bağlamada bağlaçlara benzer görevler üstlendikleri görülmüştür. Bu bağlamda aralarında bağlaç bulunmayan birçok cümlenin virgül veya noktalı virgülle bağlandığı tespit edilmiştir. Ancak noktalama işaretlerinin cümleleri bağladığını gösteren bilgilerin noktalama işaretlerini özel olarak inceleyen kitaplarda kaldığı, genel anlamda gramer kitaplarına yansımada da söylenmelidir. Öte yandan cümleleri bağlamada hususunda en bariz edat olan *ve* bağlacının Arapça ve Türkçede benzer kullanımları yanında tercümeyle yansıyan farklı kullanımlarına da bu çalışmada işaret edilmiştir.

Gramer ve belagat konuları tarihi süreç içerisinde sistemleşmiş ve Arap dilinin kendine özgü mantığı içerisinde yapılandırılmıştır. Bugünkü dil çalışmalarında konuları klasik eserlerde yer aldığı biçimiyle derleme ve bir araya getirme tarzındaki çalışmalar da yapılmaktadır. Ancak konuların yeni bakış açılarıyla ele alınması ve dil alanında yeni bakış açılarının geliştirilmesi alana, özgün ve daha güncel katkılar sunmak açısından önemlidir. Bu sebeple konuya ait malumat ilgili eserlerden derlenmekle birlikte çalışmada fasıl ve vasıl konusunun, kavramlarının ve esaslarının Türkçe kavramsal çerçeveden de yararlanılarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Her dilin dilbilgisi ve edebi terimleri dillerin kendine özgü kavramlarıdır. Ancak bu kavramların, tam ör-

tüşmeseler de diğer dillerde de karşılıklarının olduğu bir gerçektir. Bu konunun kavramlarının ve bu konudaki cümlelerin yapısal olarak Türkçe dil bilgisindeki karşılıklarının tespiti konunun anlaşılmasına katkı sunabilir. Bu bakış açısından hareketle mevcut konu ve kavramlar ele alınmış ve ilgili cümleler sıralı bağlı cümlelerin türleri olarak sunulmuştur. Ancak çalışmanın kapsamı genel olarak fasıl ve vasıl konusuyla sınırlı olup çalışmada Arapçadaki sıralı cümlelerin bütün türlerinin tespiti yapılmamıştır.

Kaynakça

- Abbâde, Muhammed İbrahim. *el-Cumletu'l-Arabiyye mukevvenâtuhâ envâuhâ tahlîlühâ*. Kahire: Mektebetu'l-edeb, 2001.
- Abbâs, Fâdil Hasan. *el-Belağa funûnuhâ ve efnânuhâ 'ilmu'l-me 'ânî*. 4. Baskı. Ürdün: Dâru'l-furkân, 1997.
- Akbaş, Y. Fatih. *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî'*. İstanbul: Cantaş, 2017.
- Akçakoca, Yusuf. *Arap Dili Sözdiziminin Anlanbilim Boyutu –Cümle Öğeleri, Kurgusu ve Anlam-*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.
- Akyüz, Zafer. *Fadl Hasan Abbâs ve Belâgat İlmindeki Yeri*. Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli*. Ankara: Meteksan, ts.
- Banguoğlu, Tahsin. *Türkçenin Grameri*. İstanbul: Baha Matbaası, 1974.
- Bâna'me, 'Âdil b. Ahmed b. Sâlim. *Binâu'l-cumle 'inde Mustafa Sâdik er-Râfi'î min hilâli kitâbihi Evrâki'l-vurd*. 2 Cilt. Cami'atu ummi'l-kurâ, Yüksek Lisans Tezi, 2000.
- Bilgegil, M. Kaya. *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2015.
- Bilgegil, M. Kaya. *Türkçe Dilbilgisi*. 2. Baskı. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi, 2014.
- Bilmuhtâr, Esmâ - Şerâfet, Fatîma. *el-Fasl ve'l-vasl fi'l-Kur'âni'l-Kerîm dirâse lisâniyye nassiyye sûretu's-Şu'arâ enmûzecen*. Cami'atu Abdurrahmân Mîra, Yüksel Lisans Tezi, 2016.

- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat Beyân- Meânî-Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*. 5. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2009.
- Bulut, Ali. *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî'*. 6. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017.
- Bulhasâyim, Târik. *Nizâmu'l-fasl ve'l-vasl beyne'l-belâga ve'n-nahv*. Câmî'atu'l-ihve Mentûrî, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Cârim, Ali - Emîn, Mustafa. *el-Belâgatu'l-vâdîha*. Lübnan: Müessesetu'r-risâle, 2015.
- Cuneyd, Nûhu'l-evvel. "er-Ravâbit ve'l-ittisâgun nassî: Dirâse nassiyye li devri'r-ravâbit fi tahdidi temâsukî'n-nassî'l-Arabî nass sahafî nemûzecen" *el-Mu'temeru'd-devî li'l-lugati'l-Arabiyye* (Dubai 2014), 1-16.
- Çantay, Hasan Basri. *Ku'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*. İstanbul: Y.y., 1984.
- Decnî, Fethî Abdulfettah. *el-Cumletu'n-nahviyye neşeten ve tatavvuran ve i'râben*. Kuveyt: Mektebetu'l-felâh, 1987.
- Delice, H. İbrahim. "Yapı Açısından Cümle Sorunu" *Turkish Studies* 7/3 (Summer 2012): 871-876.
- Demir, Necati. *Türkçe Cümle Bilgisi*. Ankara: Altınordu Yayınları, 2019.
- Derviş, Muhyiddin. *İ'râbu'l-Kur'ân ve beyânüh*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-irşâd, 1992.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012.
- Ediskun, Haydar. *Türk Dilbilgisi Sesbilgisi-Biçimbilgisi-Cümlebilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.
- Enîs, İbrahim. *Min esrâri'l-'Arabiyye*. 3. Baskı. Kahire: Mektebetu'l-enclû el-Mısriyye, 1966.
- Gencan, Tahir Neşat. *Dilbilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1979.
- Hamûz, Abdulfettah Ahmed. *Fennu't-terkîm fi'l-Arabiyye usûluh ve 'alâmâtuh*. Ürdün: Dâru 'Ammâr, 1991.

- Hengirmen, Mehmet. *Türkçe Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi, 2015.
- Hepçilingirler, Feyza. *Türkçe Dilbilgisi*. 10. Baskı. İstanbul: Pasifik Ofset, 2018.
- Hâşimî, Ahmed. *Cevâhiru'l-belâga fi'l-me'ânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*. Beyrut: el-Mektebetu'l-'asriyye, 1999.
- İbn 'Akîl, Bahâuddîn Abdullah. *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiye*. Thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid. 4 Cilt. Kahire: Dâru Mısır, 1980.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osman. *Sırru snâ'ati'l-i'râb*. 2 Cilt. Thk. Hasan Handâvî. Şam: Dâru'l-kalem, 1993.
- İbn Hişâm, Cemaleddin el-Ensârî. *Muğni'l-lebîb 'an kutubi'l-e'ârib*. Thk. Mazin Mubarek - Muhammed Ali Hamdullah. Şam: Dâru'l-fikr, 1964.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah b. Cemâleddin el-Ensârî. *Şerhu Katri'nedâ ve belli's-sadâ*. Lübnan: el-Mektebetu'l-asriyye, 2013.
- İbn Ya'îş, Muvaffakuddin Ebu'l-bekâ Ya'îş b. Ali el-Mevsilî. *Şerhu'l-Mufassal*. Thk. Emîl Bedî' Yakub. 6 Cilt. Lübnan: Dâru'l-kutubi'l-ilmiiyye, 2001.
- İmer, Kamile, vdğr. *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Kabâve, Fahreddin. *İ'râbu'l-cümel ve eşbâhu'l-cümel*. Halep: Dâru'l-kalem, 1989.
- Karaağaç, Günay. *Türkçenin Dil Bilgisi*. 3. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları, 2016.
- Karâdî, Fethî Ramazân. "Âlâmatü't-terkîm bahs fi eşkâlihâ ve mevâdî'ia" *Fikr ve ibdâ'* 69 (Temmuz 2012): 427-445.
- Karahan, Leyla. "Türkçede Birleşik Cümle Problemi". *Türk Dili* 505 (1994): 19-23.
- Karahan, Leyla. *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yay, 2010.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. 5. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Lâşin, Abdulfettah. *et-Terâkîbu'n-nahviyye mine'l-vicheti'l-belâğiiyye 'inde Abdul-kahir*. Suudi Arabistan: Dâru'l-merîn, 1980.

- Mahzûmî, Mehdî. *fi'n-Nahvi'l-Arabî nakd ve tevcih*. 3. Baskı. Lübnan: Dâru'r-râidi'l-Arabî, 1986.
- Murâdî, Hasan b. Kasım. *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-meânî*. Thk. Fahrettin Kabâve - Muhammed Nedim Fâdıl. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiiyye, 1992.
- Naci, Muallim. *Istilahât-ı Edebiyye*. İstanbul: A. Asaduryan Matbaası, 1891.
- Özek, Ali, v. dğr. *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli*. Medine: Mushaf Basım Kurumu, ts.
- Rasul, Karzan Mohammed. *Nahiv ve Belâgat İlimleri Açısından Fasl/Vasl Olguları ve Metnin Yorumlanmasındaki Etkileri (en-Nevevî'nin Erbâin'i Örneği)*. Bingöl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Sa'diyye, Na'îme. "er-Rabt hurûfuhu ve me'ânihâ fi'l-ebniyeti'l-lugaviyye min manzûri'l-lisâniyyâti'l-hadîse" *Mecelletu 'ulûmi'l-luga ve âdâbuhâ* 7/8 (2015): 102-119.
- Sâmerrâî, Fâdıl Salih. *el-Cumletu'l-Arabiiyye te'lîfuhâ ve aksâmuhâ*. Ürdün: Dâru'l-fikr, 2007.
- Sekkâkî, Ebû Yakub Yusuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Ali. *Miftâhu'l-'ulûm*. Thk. Naim Zerzûr. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiiyye, 1987.
- Selitî, Firâs Muhammed Mustafa. "Eseru bernâmec talîmî fi tahsîni istihdâmi edevâti'r-rabti'l-murakkebe" *Mecelletu câmi'ati'l-Kudus li'l-ebhâs ve'd-dirâsâti't-terbeviyye ve'n-nefsiyye* 1/3 (2013): 83-108.
- Sevinç, Rifat Resul. "Belâğatta Fasl-Vaslın Genel Kuralları ve "Vâv" ın Kullanımı". *Ekev Akademi Dergisi* 21/69 (Kış 2017): 53-88.
- Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman Ebû Bekr. *Hem'u'l-hevâmi' fi şerhi cem'i'l-cevâmi'*. Thk. Ahmed Şemsuddin. 3 Cilt. Lübnan: Dâru'l-kutubi'l-ilmiiyye, 1998.
- Toparlı, Recep, vdğr. *Türk Dili*. Sivas: Seyran Yayınları, ts.
- Vardar, Berke, v. dğr. *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Sevinç Basımevi, 1980.

Zeki, Ahmed. *et-Terkîm ve 'alâmâtuhu fi'l-luğati'l-Arabiyye Kâhire: Kelimât li't-terceme ve'n-neşr*, 2013.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Mufassal fi 'ilmi'l-Arabiyye*. Thk. Fahr Salih Kadâre, Amman: Daru Ammar, 2004.

Zihni, Hacı Mehmed. *el-Muntahab ve'l-muktadab*. İstanbul: Marifet Yayınları, 2014.